

CZU 37.036:792.8(498+478)

[https://doi.org/10.59295/sum5\(165\)2023_31](https://doi.org/10.59295/sum5(165)2023_31)

UNELE PARTICULARITĂȚI ALE EVOLUȚIEI ARTEI COREGRAFICE ÎN ROMÂNIA ȘI REPUBLICA MOLDOVA: CADRUL VALORIC ȘI EDUCAȚIONAL

Snejana APOSTOL

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

Articolul dat prezintă un demers analitic al evoluției artei coregrafice în România și Republica Moldova. Accentul este pus pe analiza evoluției dansului scenic clasic, precum și a dansului popular. E de menționat, că dezvoltarea artei coregrafice în România a fost puternic influențată de coregrafia europeană. Secolele XIX și XX au fost cele mai semnificative pentru dezvoltarea baletului românesc. Au fost montate cele mai cunoscute balete clasice: *Zâna păpușilor*, *Lacul lebedelor*, *Priculiciul* etc. Faima baletului românesc au adus: Anton Romanowski, Floria Capsali, Oleg Danovski. În Republica Moldova baletul s-a dezvoltat sub influența coregrafiei europene și ruse, având o bază importantă- *dansul popular*. Anume dansul popular a creat premise pentru constituirea dansului scenic popular, reprezentat, în primul rând, de ansamblul academic „Joc” – primul ansamblu profesionist de dansuri populare, condus de mai mulți ani de artistul poporului V. Curbet.

Cuvinte-cheie: balet, dans, artă coregrafică, arta dansului, dans popular, dans scenic, dans clasic.

SOME CHARACTERISTICS OF THE DEVELOPMENT OF CHOREOGRAPHIC ART IN ROMANIA AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA: THE VALUES AND EDUCATIONAL FRAMEWORK

The given article presents an analytical approach to the evolution of choreographic art in Romania and the Republic of Moldova. Emphasis is placed on analyzing the evolution of classical stage dance as well as folk dance. It should be noted that the development of choreographic art in Romania was strongly influenced by European choreography. The 19th and 20th centuries were the most significant for the development of Romanian ballet. The most famous classical ballets were staged: *Zâna păpușilor*, *Lacul lebedelor*, *Priculiciul* etc. The fame of Romanian ballet was brought by: Anton Romanowski, Floria Capsali, Oleg Danovski. In the Republic of Moldova, ballet - developed under the influence of European and Russian choreography, having an important base - folk dance. Namely, folk dance created premises for the establishment of popular stage dance, represented, first of all, by the academic ensemble „Joc” – the first professional folk dance ensemble, led for several years by people’s artist V.Curbet.

Keywords: ballet, dance, choreographic art, dance art, folk dance, stage dance, classical dance.

Introducere

Societatea umană a creat numeroase structuri și sisteme care îi asigură stabilitatea, evoluția și auto-dezvoltarea. Printre acestea se înscrie cultura și specificul ei – concentrarea informației, realizarea forței creatoare a societății și a indivizilor în parte, totalitatea valorilor materiale și spirituale care sunt de o importanță majoră pentru societate. Complexitatea fiecărui om și a societății în ansamblu, caracterul multi-dimensional al activității omului și interacțiunea diversă a oamenilor fac imposibilă construirea unui model general și unic al culturii, în particular al unuia dintre subsistemele ei – al artei coregrafice.

În acest sens, coregrafia este un gen original de creație subordonat legităților de dezvoltare a culturii societății. Totodată, fiecare gen de artă are un sistem propriu de legități, caracteristici și instrumente de a reflecta realitatea lumii înconjurătoare.

Dansul, ca și orice alt gen de artă (muzica, sculptura, teatru, arta plastică etc.), de asemenea dispune de mijloace proprii specifice, prin intermediul cărora transmite sentimentele, ideile, emoțiile. V. Nikitin afirmă: „Limbajul dansului reprezintă limbajul emoțiilor omenești și dacă cuvântul are o anumită semnificație a sa, mișcarea de dans capătă sens, exprimă ceva doar atunci când, aflându-se într-o combinație cu alte mișcări contribuie la dezvoltarea structurii artistice a întregii opere” [4, p. 7].

Arta coregrafică aparține unor genuri de artă spectaculoase, spațial-temporale și sintetice, care combină în sine dansul, muzica, dramaturgia, arta plastică. „Arta coregrafică constituie un ansamblu, un organism concret, integru, care are formele sale specifice de manifestare și legitățile sale de existență. Printre ele există ceva special, și anume: ceea ce este caracteristic doar coregrafiei și care, totodată o înrudește cu alte genuri de artă și, anume, mijloace expresive de exprimare proprii coregrafiei” [4, p. 41].

Pe parcursul său istoric, arta coregrafică a acumulat un sistem de mijloace, care au permis, datorită expresivității specifice dansului, să ne transmită experiențele, valorile, doleanțele, diversitățile culturale etc.

Datorită oportunităților sale de expresivitate artistică, dansul, mai mult decât orice alt gen de artă, se detașează de naturalism, totodată este strâns legat de realitate prin legitățile sale specifice și imaginile artistice. Așadar, arta dansului reprezintă o valoare artistică în cadrul unei anumite culturi și un mijloc eficient de dezvoltare și extindere a valorilor general umane, naționale, individuale, având, în acest sens, oportunități inepuizabile: artistice, instrumentale, conținutale. E de menționat că limbajul dansului a evoluat permanent și continuă să evolueze și să se schimbe în raport cu schimbarea cadrului valoric uman și național.

Unele aspecte ale evoluției artei coregrafice în România

Dansul scenic în România s-a manifestat într-un cadru profesionist destul de târziu, și anume – în anul 1818, când compania lui Sohann Gerger vine în București unde rămâne până în anul 1820, dând mai multe spectacole [2, p. 132], care nu erau interpretate de dansatori profesioniști.

De menționat că dansatorii din acea perioadă nu aveau o formare artistică/profesională. De fapt, tot în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea s-au marcat prin stagiuni permanente trupe artistice străine și, în primul rând, cele italiene și franceze. O încercare de balet românesc este *Pescarul și Marea sa*. În cadrul spectacolului se executau dansuri țigănești, românești, rusești. În 1898 la Teatrul Național se organizează o trupă de balet care prezintă suite de dansuri, diferite jocuri populare.

În 1911 la Teatrul Liric se pune în scenă baletul *Zâna păpușilor* de J.Bayer, ceea ce înseamnă că se înființase un corp de balet. În anul 1921 ia ființă Opera Română; în același an, are loc inaugurarea Operei Române din Cluj, cu spectacolul *Aida* de G.Verdi. În cadrul Operei Române deja existau grupe permanente de balet, însă școli de specialitate încă nu erau, balerinele fiind invitate din personalul teatrelor de revistă. Începând cu acei ani, montările de spectacol cu balet necesitau a fi realizate de un maestru de balet și de un coregraf. În acest scop, erau invitați specialiști din străinătate care au început să perfecționeze sistemul pedagogic.

În anul 1924 în istoria baletului românesc se produce un eveniment important: maestrul de balet Anton Romanowski se stabilește în România, formează un grup de profesioniști și pedagogi și montează la Opera Română baleturi create de Mihail Fokin.

La Opera Română din București, se montează baletul *Lacul lebedelor*; în care în rolurile principale evoluează Vera Carally și Anton Romanowski, tot ei fiind cei care pun bazele trupei de balet a Operei Române, prima maestră de balet fiind Floria Capsali. Baletul *Priculiciul*, pe muzica compozitorului Zeno Vancea, va fi un nou spectacol al Operei. Pe lângă București și Cluj, s-au înființat teatre noi la Iași, Timișoara, Sibiu, Galați și Constanța. În următoarea perioadă baletul românesc se perfecționează, iar creațiile coregrafice prind contur sub viziunea maestrului Oleg Danovski, care este profund inspirat de marile creații universale, aducând astfel în fața publicului spectacole inovative în baletul românesc [2, p. 38-39].

Și în anii următori în România s-au montat mai multe spectacole de balet, avându-i ca soliști pe Sergiu Ștefanski, Valentina Massini, Magdalena Popa și mulți alții.

De menționat că dansul clasic în România a fost susținut de oficialități, pe când dansul modern s-a dezvoltat mai degrabă în „umbră”. Constituirea dansului modern în România este legată de Gabriel Negry și Trixy Crecais. De menționat că Trixy Crecais a studiat dansul modern în Germania la clasa lui Harald Kreutzberg (școala dansului expresionist din Germania).

L. Enache scria că „studiile sale asupra metodelor de expresie corporală se îndreptau și către stimularea creativității dansatorului, preschimbând orele de studiu în spectacole; este un creator de limbaj coregrafic imposibil de imitat, care va putea servi ca sursă de inspirație numai prin misterul pe care îl generează. Dansul său rămâne celor din generația noastră iremediabil ascuns, neexistând imagini filmate, ci doar impresii ale unor spectatori” [2, p. 41].

Dansul scenic s-a dezvoltat și în perioada interbelică, dar mai intens în primele decenii de după al Doilea Război Mondial. Floria Capsali, Gabriel Negry, Mitita Dumitrescu, Eszter Magyar, Trixy Checais sunt numele unor coregrafi care, pornind de la diferite filoaane ale culturii autohtone (folclorice, medievale) sau străine (în special școala expresionistă germană, dar și ecouri ale școlilor americane), au părăsit drumurile deja bătute, formulele clasice și au experimentat noi modalități de expresie coregrafică [2, p. 42].

Totodată, ultimele decenii ale secolului al XX-lea s-au caracterizat prin apariția mai multor colective de dans modern: Orion, Balet (București), Contemp, Centrul de expresie artistică al Teatrului Odeon și altele. În acest context, trebuie menționate câteva nume care au reprezentat un nou curent de manifestare a propriei personalități prin mișcare: Raluca Ianegic, Ion Tugearu, Sergiu Anghel, Miriam Răducanu, Vera Proca Ciortea și alții. Din acest șir al vestiților coregrafi se evidențiază două mari personalități: Vera Proca Ciortea și Miriam Răducanu. Prima a devenit celebră prin expresionismul său. Ea a știut să valorifice pe deplin simțul ritmic, ridicând acest instrument la nivel de valoare artistică, punând accentul pe simbolistica gestului și pe mișcările ritmice specifice dansului popular. Iar Miriam Răducanu s-a remarcat prin stilul său liber, degajat și în același timp asumat printr-o dramaturgie lăuntrică.

Coregrafa Miriam Răducanu a experimentat mijloace originale, moderne în registrul folcloric românesc prin spectacolele de la Teatrul Țândărică, numite „Nocturnele”, între anii 1968 și 1975, precum și în recitalurile de poezie și dans de la Teatrul Național (1977-1979) sau cel de la Teatrul Nottara din 1986 numit *Maria Tănase și alte portrete* [10, p. 43].

De remarcat că lista personalităților creatoare al dansului modern este în creștere. Totodată, cum afirmă L.Enache, „peisajul coregrafic contemporan se întinde pe o plajă de tematici foarte variate, încât nu putem vorbi de o anume direcție sau tendință, ci mai degrabă putem analiza punctele de vedere ale diverșilor creatori de dans, punând în discuție intențiile și conceptele acestora” [2, p. 46].

Astfel, în România, constituirea și dezvoltarea dansului clasic se referă la secolul al XIX-lea și într-o măsură mai mare la secolul XX. La început, locuitorii Bucureștilor, Iașilor și ai altor orașe se familiarizau cu spectacolele coregrafice în montarea coregrafilor străini – francezi, nemți și alții. E. Rădulescu și G. Asachi au fost autorii primelor baletе românești. Abia la 1904 C.Grigoriu creează prima școală de balet. Trebuie remarcat faptul că baletul în România a existat mulți ani în cadrul operei (Teatrul de Operă). Majoritatea montărilor coregrafice ale secolelor XIX-XX erau legate sau cu baletе deja cunoscute, sau cu subiecte de caracter național („Harap Alb”, „Haiducii” etc.). Toate aceste montări erau puternic influențate de școlile coregrafice franceză și rusă.

Evoluția baletului în România, cum afirmă L.Enache, demonstrează că, deși nu a fost printre țările cu tradiții în artele scenice, interpreții și creatorii români au avut posibilitatea de a aprofunda aceste arte (în cazul dat – arta coregrafică), atât în spațiul cultural românesc, cât și în spații culturale din Europa [2, p. 114]. Printre ei se numără, în primul rând, Oleg Danovski, care a activat în baletul Operei Române circa 40 de ani (1941-1977). În 1978 el înființează la Constanța teatrul de balet, cunoscut în Europa. „Oleg Danovski este cel mai important creator român care a convins străinătatea prin geniul său creator imprimându-se pe scenele marilor teatre de balet ale lumii” [2, p. 124]. La Londra O. Danovski a montat „*Lacul lebedelor*”, fiind apreciată ca una dintre cele mai valoroase montări cunoscute.

În România a pus în scenă practic toate capodoperele internaționale în domeniul baletului: *Frumoasa din pădurea adormită*, *Spărgătorul de nuci*, *Giselle*, *Cenușăreasa* și altele.

O altă performanță a baletului românesc ține de creația Irinei Liciu, prima balerină a operei române. Începând cu anii '50 ai sec.XX Irinel Liciu s-a afirmat ca o balerină de excepție pe scenele din România, dar și din Europa, Asia, Australia.

Unele aspecte ale evoluției artei coregrafice în Republica Moldova

Este important să stabilim și unele particularități de dezvoltare a artei dansului moldovenesc, care se duce cu rădăcinile sale în trecutul îndepărtat. Mulți autori (E. Koroliiov, E. Golubeva, V. Ewing ș.a.) afirmă că ea este legată de arta Greciei Antice, dar și de arta popoarelor Peninsulei Balcanice.

Începutul constituirii dansurilor scenice pe teritoriul Moldovei contemporane poate fi atribuit secolelor XIX-XX. După cum am remarcat, baza acestor dansuri au constituit-o dansurile populare: hora, sârba,

bătuta etc. D.Cantemir, unul dintre primii cercetători ai folclorului moldovenesc, descrie particularitățile interpretării astfel: „Dansurile la moldoveni se deosebesc de dansurile altor popoare: ei nu dansează câte doi sau patru, cum, spre exemplu, o fac francezii sau polonezii; dar în mare parte toți împreună sau în linie lungă. Dansează foarte ușor. Când se iau de mâini și dansează în cerc, mergând cu pasul de la dreapta la stânga, atunci se spune că dansează hora” [Apud 6, p. 17].

Hora este unul dintre cele mai vechi dansuri moldovenești, având inițial aspectul unui dans ceremonial. Hora se dansează la început lent, iar mai apoi trece într-un tempou mai rapid. Ca regulă, hora se construiește pe baza compoziției cercului (a desenului) și în diferite regiuni ale Moldovei are particularitățile sale.

Nu mai puțin răspândită în Moldova este sârba, unde se folosesc improvizațiile muzicale și de dans. Deseori interpreții utilizează în timpul dansului fraze rimate (strigături).

De menționat că practic toate dansurile populare cunoscute deja decenii la rând se interpretează și pe scenă, preluând forma popular-scenică a dansurilor. Mai mult, ele constituie baza repertoriului colectivelor coregrafice profesionale, „Joc”, „Flueraș”, precum și al formațiilor de amatori.

Un loc aparte, în acest context, aparține ansamblului academic (actualmente *Ansamblul Național*) „Joc” – primul ansamblu profesionist de dansuri populare, care a fost înființat în 1945 în cadrul Filarmonicii de Stat din Chișinău. Primii măiestri de balet au fost L. Zelțman și L. Leonardi, iar primul director artistic al ansamblului a fost N. Bolotov, cunoscut coregraf din Ucraina. Vladimir Curbet în cartea sa „*La vatra jocului strămoșesc*” (2005) scria că anume N. Bolotov a descoperit pe talenții dansatori Spiridon Mocanu, Ion Furnică și Gheorghe Forțu. Până în anul 1958 ansamblul „Joc” a fost condus de mai mulți conducători, printre care și C. Aranov, Y. Taracănov, T. Izrailov. În anul 1958 în postul de director artistic și prim-coregraf-șef al ansamblului de dansuri populare „Joc” a fost numit V. Curbet. Sub conducerea lui ansamblul de dansuri populare „Joc” a devenit un simbol al neamului. Ansamblul „Joc” pe parcursul său istoric a întreprins un număr impunător de turnee în zeci de țări și peste tot a avut un succes apreciat și de spectatori și de specialiști în arta coregrafică, precum și de mass-media. Ansamblul de dansuri populare „Joc” și mulți interpreți din acest ansamblu au fost decorați cu cele mai prestigioase distincții de stat. E de menționat, că anume V. Curbet a putut păstra și dezvolta spiritul național și cadrul valoric al ansamblului de dansuri populare „Joc”. În acest sens, sunt semnificative montările dansurilor *Bătuta*, *Călușarii*, *Hora sărbătorii*, *Brâul*, *Sârba* și multe altele [1].

Marcela Mardare scria: „Grație talentului, harului și vocației lui Vladimir Curbet ansamblul „Joc” a atins o înaltă perfecțiune artistică, obținând succese notorii, fiind considerat unul din cele mai bune colective artistice din lume. Acest calificativ, pronunțat de marele public, dar și de specialiști remarcabili cu nume mondial, a rămas valoric și pentru azi” [3].

Într-o altă cheie s-a dezvoltat dansul clasic în Basarabia, iar mai apoi în Republica Moldova. Aici se pot evidenția patru etape în dezvoltarea dansului clasic: perioada când Basarabia intra în componența Imperiului Rus, când Basarabia era în componența Statului Român, când Basarabia era în componența Uniunii Sovietice și de când Republica Moldova este stat independent. În articolul dat nu ne punem sarcina de a studia detaliat constituirea dansului clasic în Republica Moldova, pentru noi este important să stabilim acele tendințe și legități care au determinat dezvoltarea dansului scenic clasic.

După cum afirmă E.Koroliiov, cunoscut specialist în istoria artei coregrafice a Moldovei, în Moldova familiarizarea cu baletul datează de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. De menționat că pe parcursul întregului secol al XIX-lea și începutul secolului XX, Chișinăul și alte orașe au fost vizitate de un mare număr de trupe de peste hotare: franceze, italiene, germane, ruse și toate lăsau o anumită amprentă în constituirea dansului scenic național. Totodată, trebuie remarcat faptul că pe parcursul unei perioade îndelungate de timp, până la înființarea Teatrului de Operă și Balet, nu se făcea o delimitare strictă a dansurilor: de balet, populare etc.

Astfel G.Calmanson, unul dintre cei mai cunoscuți coregrafi din Chișinău, s-a făcut renumit prin montarea dansurilor în spectacolul ruso-moldovenesc de amatori după piesa lui V. Alecsandri „Cinel-Cinel” la începutul anului 1908: „... piesa „Cinel-Cinel” a avut un triumf total și extraordinar”. Spectacolul a evoluat pe parcursul câtorva luni, fiind sistematic menționat în presa timpului. În special se remarcă dansurile, publicul fiind informat că baletul este montat pe baza dansurilor naționale, care se descriau detaliat, cu diferite variante” [7, p. 54].

În anii '20 – '30 ai sec. al XX-lea în Basarabia funcționau diferite școli muzicale și coregrafice, inclusiv particulare. Spectacolele muzicale din această perioadă includeau și scene coregrafice, interpretative de dansatori autohtoni. K. Kazimirov a montat baletete *Chopiniana* și *Arlekinada* de R. Drigo și *Coppelia* de L. Delibes.

În 1930 în baza operei *Pasarea-Măiastră*, creată de E. Coca, a fost montată *Suita de balet*, iar în 1931 – baletul *Florile Micutei Ida*. Unii autori [5] afirmă că *Florile Micutei Ida* este primul balet moldovenesc.

În 1938 V. Poleakov montează spectacolul coregrafic *Știre veche*, de compozitorul D. Gherșfelid, *libretto* și muzica fiind scrise în baza folclorului moldovenesc.

După al Doilea Război Mondial și până în zilele noastre evoluția dansului clasic a cunoscut diferite abordări și perioade: de la pregătirea primilor dansatori moldoveni profesioniști în cadrul școlii coregrafice din Leningrad în anii 1945-1949 (20 la număr), de la deschiderea secției de *Dansuri populare* în cadrul Școlii de Muzică „Ștefan Neaga” din Chișinău în 1952, de la Crearea Colegiului Național de Coregrafie în anul 1991, de la Teatrul de Balet din Moldova și până la crearea Teatrului Național de Operă și Balet.

Cum afirmă E. Koroliiov, baletul moldovenesc s-a dezvoltat în trei direcții: (1) montarea spectacolelor coregrafilor ruși; (2) montarea spectacolelor baletelor clasice și (3) crearea și montarea spectacolelor coregrafice naționale, spectacolelor coregrafice noi/ originale.

Pe scenele teatrelor din Republica Moldova și, în primul rând, pe scena Teatrului de Operă și Balet din Chișinău au fost montate și se montează cele mai celebre baleturi clasice: *Spărgătorul de Nuci*, *Lacul lebedelor* și *Frumoasa din pădurea adormită*”, de compozitorul Piotr Ceaikovski; *Don Quichote* de compozitorul Ludwig Minkus etc.

E de menționat că au adus faima artei coregrafice din Republica Moldova mai multe generații de dansatori, începând cu P. Leonardi, V. Poclitaru, V. Tihonov, C. Osadciaia, V. Salcuțan, G. Melentieva, A. Mihalachi, M. Caftanat și finalizând cu coregrafii și artiștii de balet actuali: Cristina și Alecei Terentiev, A. Balan, A. Homițchi, R. Poclitaru etc.

Concluzii

De menționat că în România și Republica Moldova dezvoltarea baletului a avut loc sub influența coregrafiei europene și ruse, totodată, având o bază solidă națională – *dansul popular*. Desigur, că dezvoltarea baletului în Republica Moldova a fost una specifică și a fost determinată de diferiți factori istorici. Dansul scenic, având în calitate de sursă creația populară, dansurile de salon și alte dansuri, s-a dezvoltat sincron, după care s-a divizat și a început să se dezvolte în cadrul unor genuri independente ale artei coregrafice, totodată influențându-se și completându-se reciproc. În special, această divizare ia contur mai cert în planul limbajului, tehnicii de interpretare. Dacă în dansul clasic se stabileau norme și cerințe rigide, atunci în dansul scenic (nonclasic) aceste norme erau mai flexibile și orientate la specia de dans concretă – *de salon*, *popular* etc.

Analiza evoluției artei coregrafice permite să identificăm mai amplu și să promovăm valențele valorice și educaționale ale acestui gen de artă pentru generațiile actuale și viitoare.

Modul de abordare a evoluției artei coregrafice în România și Republica Moldova, rezultatele obținute pot fi valorificate în dezvoltarea cursului academic ”*teoria și istoria artei coregrafice*”.

Referințe:

1. CURBET, VI. *La vatra jocului. Stiluri*. Chișinău, 2005, 558 p. ISBN 9975-976-82-7.
2. DOHOTARU, M., GUȚU, Z. *Choreography as means of training value orientations for students at faculties with artistic profile*. Proceedings of CIEA 2018 The Fifth International Conference on Adult Education *Education for Values – continuity and context*, Iasi (Romania), April 25th-27th, 2018, Chisinau (Moldova) April 27th-28th, 2018, Bologna (Italy): EDlearning, 2018, p. 167-174. ISBN 978-88-87729-48-1.
3. DOHOTARU, M., GUȚU, Z. *Valențe axiologice și educative ale artei coregrafice*. Monografie. Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Chișinău: CEP USM, 2019, 177 p. ISBN 978-9975-149-42-6.
4. URSEANU T., IANEGIC I., IONESCU L. *Istoria baletului*. București, 1967.
5. ГОЛУБЕВА, Э. С. *Балетная музыка композиторов Советской Молдавии*. Кишинев «Штиинца», 1988, 232 с.

6. КОРОЛЁВА, Э. Хореографическое искусство Молдавии. Кишинёв, 1970.
7. КОРОЛЕВА, Э. А. Молдавский балетный театр. Кишинев: «Штиинца», 1990, 304 p.

Date despre autor:

Snejana APOSTOL, lector universitar, Departamentul Coregrafie și Performanță Motrică, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

E-mail: snejana.apostol@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4451-4527

Prezentat la 03.05.2023